

Buga ginra hpareng hpaji ginlen wunkat

Gumhpraw masing ka lajang ai lam

AMYU SHA HKAM JA LAM HTE HPAJI KOMITI

COMMUNITY
MANAGEMENT
EXTENSION
PROGRAM

Gumhpraw htawk ai: BDC/NBC/OSI

Gumhpraw masing ka lajang ai lam

Jep ai wa hte dip shabra ai wa

NATIONAL HEALTH AND EDUCATION COMMITTEE
56/1 Kradanga Road
Chiang Puak
50300
Chiang Mai
Thailand.

2005 ning July Shata

Ga gale ai wa :

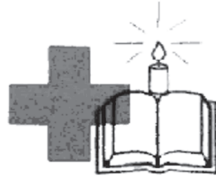
Dr. L. C. Kha Lum

Laika buk hkrang shalat ai wa :

Soe Htay

Copyright © National Health and Education Committee

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of National Health and Education Committee.

Acknowledgement

In publishing of training modules of the Community Management Extension Program (CMEP), the National Health and Education Committee (NHEC) would like to express our heartfelt thanks to many individuals for their help in translating, editing and designing the CMEP modules.

The NHEC also greatly appreciated our financial sponsors, the Danish Burma Committee/ the Danish Labour Movement's International Forum (DBC/AIF), The Norwegian Burma Committee (NBC) and Open Society Institute (OSI) for their generous and continued support.

National Health and Education Committee (NHEC)
P.O. Box 178
Chiang Mai University,
Chiang Mai 50202
Thailand.
E-mail: nhechq@nhecburma.org
www.nhecburma.org
Tel/Fax: + 66 53 357083

“MALAWM”

DAW

LAIKA MAN

1. Gumhpraw karum ai npawt ni hte budget gumhpraw kayin jai ai shingwang	1
2. Bungli masing langai mi a matu budget gumhpraw jahpan ka lajang ai lam	8
3. Karum gumhpraw hpyi shawn ai lam	21

Financial Planning

**Gumhpraw karum ai npawt ni hte
budget gumhpraw kayin jai ai shingwang**

Ga Hpaw

(Introduction)

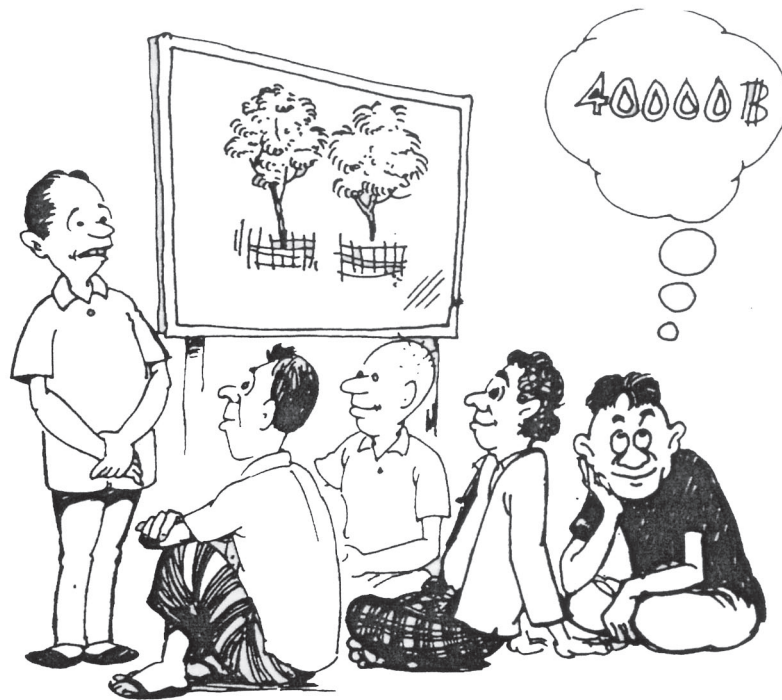
Gumhpraw hte seng ai masing ka lajang ai lam hku nna hkap tau hkalum la ga ai. Ndai laika buk hta nang sharin hkam la na gaw:

- ★ **Budget** hpe ka lajang ai ladat
- ★ Gumhpraw karum madi shadaw lam lu la na ladat

Alak mi hku nna, *garan* gumhpraw (**grants**), **budgets**, mare buga gumhpraw masing jahkrat lam hte kaga lam ni lawm ai gumhpraw masing ni hte seng ai ga baw, ningmu amyu myu hpe jawm yu na re.

Kadai rai tim, bungli lama ma galaw na nga nna dawdan yang shara ra kaw na gum hpraw lu la ra ai. Hpaga hpung law law gaw shanhte jaw ya ra ai gumhpraw hpe shanhte a kunrai dut nna lu la ma ai. Kaga hpaga hpung ni hte uhpung uhpawng ni gaw shawa masha ni a matu lama ma galaw ya nna gumhpraw lu la ma ai. Mung shawa ni a matu lama ma galaw ya ai hpaga bungli hpe daw jau bungli (**service business**) ngu shamyng nna, shawa masha ni a matu lama ma galaw ya ai masing hpe daw jau masing (**service program**) nga ma ai. Shing rai anhte hku nna gaw daw jau ai lam masing e jaw ya ai ngu tsun ga ai.

Masha ni hpaga bungli lama ma hpe galaw hpang na ngu dawdan yang, shanhte lama ma garai n dut yang, shing n rai, daw jau ai lam garai n jaw lu yang gumhpraw hpe lu la da ra ma ai.

Gumhpraw Htawk Ai Npawt Nhpang Shara Ni

Mare kahtawng buga masha ni a matu masing langai mi galaw na matu gumhpraw lu la mai ai shara law law nga ai. Masing hte seng nna yaw shada ai lam ni shing n rai pandung ni, hte teng hkrak jaw htuk ai hpe madi madun ai lam lawm ai sumhpa lam ni hpe atsawm sha hkyen lajang tawn ra ai. Gumhpraw masing hte kaga ra ai lam ni hpe atsawm sha hkyen lajang da sai lam madun dan ra ai.

Gumhpraw karum madi shadaw ya na shara ni hpe lawu de na hte maren uhpung garan dan na ga ai.

- ★ Asuya, hte
- ★ Asuya n re ai NGO hpung ni.

Asuya kaw na gumhpraw karum ai lam hpe shawng jawm yu yu ga.

Asuya Garan Gumhpraw Ni

(Government Grant)

Mare kahtawng buga masing ni hpe galaw na matu Asuya hte Asuya n re ai uhpung ni NGOs kaw na lu la ai gumhpraw hpe *garan* gumhpraw (**grant**) nga ma ai. Ndai gumhpraw gaw bai n wa ra ai majaw mare kahtawng buga daw jau masing a matu grai akyu rawng nga ai.

Mungdan law malawng hta buga rawt jat masing **project** ni a matu Asuya dap amyu myu hte dat kasa rung (**agency**) ni kaw na karum gumhpraw lu la mai nga ai.

Mungdan ni hta gumhpraw garan ya ai ladat kaga ga, lu ma ai.

DEP Community Management (Mare Kahtawng Buga Up Hkang Hpareng) jawng ma law malawng gaw mare kahtawng buga rawt jat project masing ni a matu Asuya kaw na karum gumhpraw n mai lu ai zawn re ai ginra ni kaw na du sa wa ma ai. Karum gumhpraw mai lu na masa nga dik ngu na gaw mungdan shinggan na Asuya n re ai hpung ni (NGOs) kaw na rai nga ai.

Raitim, NGO a lam garai n bawng ban yang, Asuya ni kaw na karum gumhpraw lu mai ai ningpawt ni a lam tsun yang akyu pru na re.

- ★ Maigan Asuya ni (**Foreign Governments**) hte
- ★ Asuya shada karum hkat ai hpung ni (**Inter-governmental Organizations**) rai nga ai.

Maigan Asuya Ni

(Foreign Governments)

Mungdan law law hta maigan de na karum gumhpraw masing ni lu la ma ai. Ndai karum gumhpraw ni hpe lam amyu myu hku shalai ya ma ai. Kalang lang maigan matut mahkai dap hku nna mung, kalang lang laksana kasa ni rai nga ai **AusAID (Australian Aid Agency)**, **USAID (The American Aid Agency)**, **CIDA (Canada)**, **DANIDA (Denmark)** zawn re ai hpung ni hku nna karum ma ai.

Maigan de na Asuya amyu myu hku nna karum nga ai lam ni tang du n du chye lu na matu kaja dik hku nna gaw tinang chye ai maigan karum masing ni galaw nga ai Asuya a sumtsan rung ni hpe sa san sagawn mai nga ai.

Kalang lang, maigan Asuya karum masing kasa dap hpe Myen mung na mare buga masha ni nan jum tek hpajang ai masing hku gaw gap da chye ma ai. Ga shadawn Myen mung na shingbyi masha ni (**refugees**) hpe karum ai **CIDA (The Canadian International Development Agency)** masing rai nga ai.

Asuya Shada Da Karum Ai Kasa Hpung Ni

(Inter-governmental Multilateral Agencies)

Ndai masing hpung ni gaw Asuya law law rau jawm gumhpawm nna karum madi shadaw ai masing re. Ahkyak dik hpung ni gaw UN(**United Nations Agencies**), Mungkan Wunpawng Hpung a masing rung laking ni rai nga ai. Ndai hpung ni gaw mare buga masha uhpung ni a matu masing amyu myu galaw ya ma ai. Ga shadawn—UNDP(**The UN Development program**)). Raitim, ndai masing hta UN gaw mungdan langai kata na buga rawt jat masing a matu karum gumhpraw hpe dai mungdan Asuya a lata hku shalai ya ai, shing n rai dai Asuya hte lata gindun nna bungli galaw ai re. Dai majaw ndai masing kasa hpung ni gaw mungkan masing kasa hpung(**International agencies**) ngu shamyng nna, karum gumhpraw mai lu ai rai tim, mare buga masha ni ading tawk matut mahkai la na n loi nga ai.

Asuya N re Ai Hpung Ni

(Non-government Organizations)

NGO ni gaw masha nkau mi jawm gumhpawn nna mare buga masha uhpung a matu shanhte mai kaja ai, akyu rawng ai ngu myit lu ai magam bungli ni hpe galaw ya ai Hpung ni rai ma ai. NGO ni gaw gara Asuya hte mung n seng ai hku, shawa masha ni hpe shinggyim uhpawng mang hkang ni chye na wa shangun ai, karum la ra ai masha ni a matu Asuya ni hpe shadum jahprang n-gun bang nna karum madi shadaw ai lam ni hpe shalai ya ai. Mungdan law malawng gaw, dai mungdan kata e hpaw nna tinang a mung masha ni hta ra ai lam galaw ya ma ai.

Tinang a buga kata hpaw da ai hpung ni gaw NGO mai byin ai.

DEP (Distance Education Program) jawng ma law law gaw Asuya hpaw da ai hpung ni kaw na karum gumhpraw n mai lu ai sha n ga, Myen mung kata e dai zawn re ai masing ni hpe karum ai NGO law law n nga ai majaw, Myen mung kata e, Myen mung shawa masha ni galaw ai buga gaw sharawt masing ni a matu NGO ni karum gumhpraw shapraw na grai ra ahkyak nga ai.

NGO Amyu Myu

(Different Kinds of NGOs)

Ndai daw jau hpung ni hta **Rotary** hpung shing n rai **Lions** hpung ni lawm ma ai.

Ndai hpung ni hta lawm ai hpung shang masha ni gaw mare buga kata hpaga yum ga bungli madu ni rai ma ai. Shanhte gaw mare buga kata e lang ra ai ginsup rai ni hte hkring sa shara hkan lang ai arai ni a matu gumhpraw lahkawn nna karum la ma ai.

Sut Npawt Nhpang Hpung Ni

(Trusts and Foundations)

Si mat ai masha ni alu jaw kau da ai gumhpraw, shing n rai, sutgan lu su ai dinghku masha ni alu jaw ai gumhpraw, hpaga hpung kaba langai ngai alu jaw ai gumhpraw, shing n rai, mare buga kata e jai lang ra ai lam lama ma a matu lahkawn shinggyin la lu ai gumhpraw hte gaw gap da ai hpung ni re.

Makam Masham Hpung N re Ai Karum Hpung Ni

(Non-religious Charitable Organizations)

Mying gumhkawng dik ai, makam masham hte n seng ai karum hpung gaw Red Cross (Tsi Lajang Dap) rai nga ai. Dai zawn re ai kaga hpung langai mi gaw, Save the Children Fund (Ma ni hpe karum ai Alu Hpung) rai nga ai.

Makam Masham Alu Karum Hpung Ni

(Religious Charitable Organizations)

Alu jaw karum na matu hpaw ninghtan da ai makam masham hpung kade daram ngu n dang tsun hkra law ai. Nkau mi gaw tinang a mungdan kata e amu galaw nna, kaga nkau mi gaw dam lada ai hte kaga mungdan hkan du hkra sa karum ma ai.

Mungkan Karum Hpung Ni

(International Relief Agencies)

Mungkan hta ruyak tsin-yam hkrum ai hpe karum na matu hte rawt jat masing ni a matu hpaw ninghtan da ai International NGO karum hpung ni grai law ai.

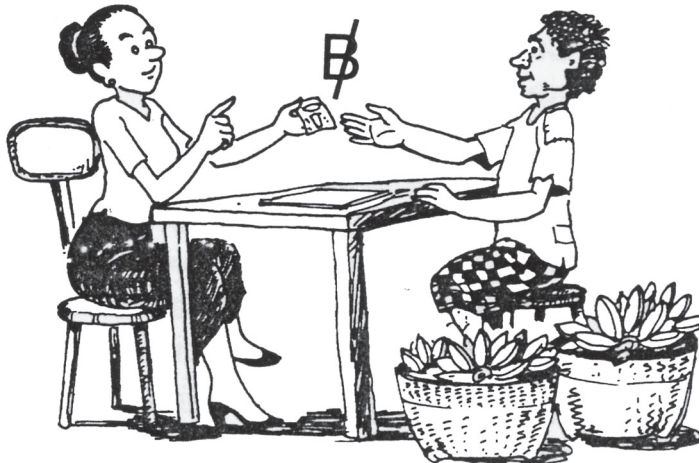
Dai NGO nkau mi gaw makam masham hpung ni hte ading tawk matut mahkai nga ma ai. Ga shadawn—**Dutch Inter-church Aid, Norwegian Church Aid**, rai ma ai. Kaga karum hpung ni gaw makam masham hpung ni hte ading tawk n matut ma ai. Ga shadawn—**Care International, OXFAM**.

Gungmani Hpung Ni Hte Kopureshin Hpaga Hpung Ni

(Companies and Corporations)

Gungmani hte hpuga hpung ni gaw mung shawa masha ni a matu akyu galaw ai hta tinang a hpung akyu amyat hpe mahtang tam ai NGO ni rai nga ma ai.

Mung shawa masha hku nna *gungmani* hte hpaga hpung ni hpe kaja ai ngu mu mada wa hkra dai masha uhpung a lapran e galaw ai masing ni hpe gumhpraw shaw ya chye ma ai.

Gumhpraw Tam Ai Amu Ni

(Fund Raising Activities)

Na a bungli masing hpung gaw maigan shinggan de na gumhpraw tam la ai hta lai nna na a hpung kata e gumhpraw hta la mai ai. Shing n rai, mung shawa masha hpe ndau nna gumhpraw lahkawn mai ai. Gumhpraw tam ai bungli de jawm n-gun jaw shangun mai ai.

Gumhpraw Dum Ni Hte Kaga Gumhpraw Shaw Ai Hpung

(Banks and Other Financial Institutions)

Gumhpraw hkoi la ai hku nna mung lu la mai ai. Gumhpraw hkoi la ai mang hkang kaba dik gaw bai wa na gumhpraw hka rai nga ai.

Myen Mung Hpe Madung Dat Ai Hpung Ni

(Organizations with a Burma Focus)

Mungkan bungli hpung (**International Foundations**) law law gaw Myen mungdan kata e galaw ai bungli masing ni hte Myen mung masha ni tek ai bungli masing ni hpe gumhpraw karum ai, shing n rai bungli masing ni hpaw ya ma ai. Ga shadawn, hpawng shingbyi hkawm ai masha ni(**refugees**) hpe karum ai hpung law law gaw, Myen mung masha shingbyi hkawm ai uhpung uhpawng ni hta ading tawk shang lawm ma ai. Kaga hpung ni gaw, Myen mung hpe (**democracy**) gumrawng gumtsa masa de sharawt sa wa na pandung masha uhpawng jahpan masat nna yaw shada ai lam ni tawn da ma ai.

Karum Gumhpraw Hpyi Shawn Ai Lam

(Applying for Funds)

Karum gumhpraw hpyi shawn yang shara law law de hpyi shawn na hku lajang shajin tawn u. Gumhpraw karum ai hpung law malawng gaw yaw shada ai lam lama ma hkrak hpe madi madun nna karum ai lam chye da u. Na a bungli masing **project** hpe gara hpung ni myit lawm na ngu ai hpe chye tam ra ai.

Gumhpraw Kayin Jai Ai Shingwang

(Budget Cycles)

Budget gumhpraw jahpan ngu ai gaw shang gumhpraw hte jai gumhpraw hpe kambum chyarang (**outline**) jahpan galaw ai hpareng ladat rai nga ai. **Budget** gumhpraw jahpan tawn da nna jai lang ai majaw shang gumhpraw gara kaw na kade lu ai, pru gumhpraw gara kaw hpa a matu kade jai kau ai ngu ai hpe hkrak hkrak sagawn lu ai.

Asuya hte NGO ni mung hpaga hpung ni hte maren tinang lu ai gumhpraw arang hpe majoi mi pagawn n jai shama kau na matu, budget gumhpraw jahpan ka lajang ra ai.

Asuya ni gaw tinang gumhpraw kade lu ai, kade mai jai kau na ngu ai hpe chye na matu budget gumhpraw jahpan galaw ma ai.

NGO ni a matu mung, tinang lu ai gumhpraw hpe tang du akyu rawng ai hku jai lang na hte tinang lu ai shang gumhpraw hta hkan nna gara daram madang hku jai nga ai hpe jep sagawn lu na matu budget gumhpraw jahpan gaw ahkyak nga ai.

Shang gumhpraw hpe gara hku tam la na, gara hku kambum garan nna jai na ngu ai masing hte galaw hparang wa ai budget gumhpraw jahpan jum ladat hpe budget cycle (gumhpraw kayin hkrang) ngu shamyng ma ai.

Hpung yawng gaw shanhte htap htuk ai hku gumhpraw jahpan budget hpe galaw nna jai lang na rai nga ai. Asuya hte n seng ai NGO ni yawng mung shanhte a gumhpraw hpe kanang kaw na lu nna, kaning di jai ai hpe htawng madun ai budget gumhpraw jahpan jum ladat amyua kaga ga jai lang akyu jashawn nga ma ai. Asuya budget gumhpraw jahpan ni gaw grai chye na yak hkra mahkri shawn nga ai, raitim, Asuya law malawng gaw aten jahpan n bung hkat ai hta lai nna, galaw sa wa ai lahkam bung hkat ai daram rai nga ai.

Ga Shagyin

(Summary)

Nang gaw, **project** bungli masing langai mi hpe garan nna galaw ai masha uhpawng langai ngai, shing n rai hpung langai ngai a gawng malai hku amu galaw na rai yang, karum madi gumhpraw lu la ai npawt ni hpe chye na nna, dai project bungli masing hpe nang lu hpareng ai lam madun ai budget gumhpraw jahpan chye na da ra ai.

Buga shawa masha hpawng hpe woi awn hpareng ai masha ni a matu **budget** gumhpraw jahpan galaw ai lam gaw grai ahkyak ai. Nang gaw, project bungli masing langai ngai hkyen nga ai buga shawa masha hpawng langai mi a matu, shing n rai, hpung langai mi a matu, gawng malai tai nna amu galaw na rai yang, karum gumhpraw lu la mai ai npawt nhparang ni a lam chye na nna, dai project bungli masing hpe nang atsawm hpareng lu ai lam madun dan ai budget hpe hkyen lajang ai lam chye tawn ra ai. **Budget** gumhpraw jahpan galaw lajang ai gaw mare buga hpareng ni a magam bungli hta grai ahkyak ai daw langai mi rai nga ai.

Bungli masing langai mi a matu budget gumhpraw jahpan ka lajang ai lam

Ga Hpaw

Ndai ga baw gaw bungli masing (**program**) langai a matu budget gumhpraw jahpan lajang shapraw ai hte seng ai re. Budget gumhpraw jahpan a daw chyen kaga ga hte lu la ai shiga hpe gara hku kahkyin ka na ngu ai hpe mung jawm yu na ga ai.

Ndai daw hta nang n mu yu, n na yu ai ga hkum ni hpe jai lang wa na re. Ndai ga si ga hkum ni lawu de na ga nhprang jahpan (**glossary**) hta shalawm da ai rai nna, dai ga hkum ni hte lachyum ni hpe atsawm hti ra na re. Shing rai yang, laika hti wa ai shaloi dai ga si ga hkum ni tsun mayu ai lachyum hpe nang chye na wa na rai nga ai.

Ga Nhprang Jahpan

(Glossary)

Sut Arang(assets)

Shata 12 hta jan nna nga nga na ngu myit mada nna mahkawng da ai bungli masing (**program**) ni hta lang na sut arang rai nga ai. (**assets**) sut arang ni hpe kalang lang **capital items** arang shatai ai arung arai ngu shamyng ma ai.

Jai Gumhpraw Jahpan(Expenditure)

Jai lang kau ai gumhpraw yawng hpe **expenditure** (jai gumhpraw jahpan) ngu ai re.

Jai Gumhpraw(Expenses)

Bungli masing a matu shani shagu na hkrat ang ai gumhpraw hpe (**expenses**) jai gumhpraw ngu ai re.

Shang Gumhpraw(Income)

Bungli masing langai lu la ai shara shagu de na shang gumhpraw hpe ngu ai re. Ndai shang gumhpraw hta tam la ai, hpyi la ai, arung arai dut nna lu la ai, shabrai hta la nna lu ai, hkoi la ai **garan (grant)** gumhpraw, hte kaga lam amyu myu hku lu ai gumhpraw ni lawm nga ai.

Jai Gumhpraw(Running Costs/recurrent costs)

Ndai mung jai gumhpraw sha re. Bungli masing (**program**) a matu shani shagu na jai kau ra ai gumhpraw hpe ngu ai re.

Shata Shabrai/ Shabrai(Salary/wages)

Bungli masing hta amu gun ai masha ni hpe shanhte galaw ai amu a matu jaw ra ai gumhpraw hpe shabrai ngu ai re.

Jai Kau Ai Jarit(Salary On-cost)

Bungli galaw ai masha ni hpe jaw ai shata shabrai hta kaga shanhte hpe jaw ra ai gumhpraw rai nga ai.

Karum Ya Ai Ni(Suppliers)

Bungli masing (**program**) langai mi hta lang ra ai arung arai shing n rai ra ai arai hpe dut ya ai masha ni shing n rai hpung ni rai nga ai.

Bungli Masing Langai A Matu Hpa Majaw Budget Gumhpraw Jahpan Galaw Ra Na Kun?

Budget gumhpraw jahpan gaw shang gumhpraw hte jai gumhpraw ni hpe hpareng lajang ai masing masa rai nga ai. Budget gumhpraw jahpan hpe akyu jashawn nna, na a gumhpraw shang, jai madang hpe jep sagawn lu na matu kanang na shang ai, gara de jai kau ai hpe tam madi madun lu ai.

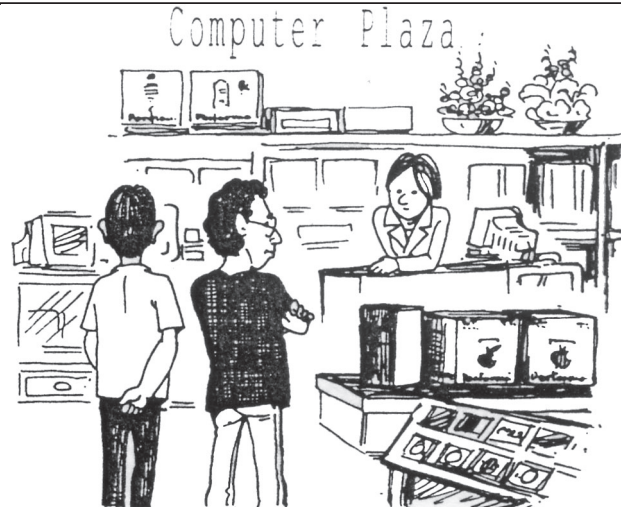
Lam amyu myu a majaw budget gumhpraw jahpan hpe galaw lajang ra ai re.

Gumhpraw Masing Masa Galaw Ai Hte Jai Lang Ai Lam Hpe Jep Hkang Ya Ai.

Budget gumhpraw jahpan gaw bungli masing langai ngai hpe woi hpareng ai ni bungli masa hpe atsawm sawn yu nna shanhte a bungli matut shamu shamawt sa wa na matu gumhpraw kade jai ra na ngu ai hpe atsawm myit yu shangun ai majaw, budget gumhpraw jahpan galaw lajang chye ra ai.

Budget gumhpraw jahpan hpe gaw, bungli masing (**program**) jum hpareng ai ni hte gumhpraw jum hpareng ai ni hku nna, bungli masing langai mi hta gumhpraw n shajan jahkrat ya na matu hte, bungli galaw ai hpang jai ra ai daram hpa majaw n jai ai, ngu ai hpe jep sagawn na matu akyu jashawn ma ai.

Budget gumhpraw jahpan galaw da ai majaw, gumhpraw jai ai masha ni hku nna gara bungli a matu jai na ahkang jaw ai gumhpraw kade nga ai ngu ai hpe chye lu ai hta n ga, **budget** gabaw hta n lawm ai lam ni a matu gumhpraw majoi mi n jai na hpe chye shangun nga ai. **Budget** hta lawm ai bungli ga baw ni a matu mung ra ai hta jan nna n jai kau na hpe sharam ya nga ai.

Budget gumhpraw jahpan galaw lajang ai masha ni gaw, **budget** hta rawng ai bungli gabaw yawng a matu jai lang ra ai gumhpraw bang shalawm na hte jai law na daram ka bang na grai ahkyak ai. Mahkrum madup nga sai masha langai ngai kaw karum hpyi yang mai ai.

Gumhpraw Madi Shadaw Karum Ai Ni A Matu

Masat da sai bungli pandung de du dep hkra jai lang ra ai gumhpraw ni hpe alaw alam jahkrat ya sai sakse hpe gumhpraw shaw karum ai ni chye na matu budget gumhpraw jahpan hpe galaw lajang ai re.

Budget Gumhpraw Jahpan Hpe Kaning Di Galaw Na Rai Ta?

Kaja htap htuk ai budget gumhpraw jahpan hpe lu galaw lajang shapraw la na matu, **budget** hta rawng ai ga baw ni hpe astawm jep yu ra ai. Ga Shadawn, kasi hku nna lawu de madun da ai **budget** hpe yu yu u.

RAMMASHIGALAIKADIPSHABRAAILAM	
2004/2005 ning na Jai Gumhpraw hte Sut Arang a matu budget gumhpraw jahpan	
Shang Gumhpraw	Baht
Laika Dut	54,000
NGO kaw na karum gumhpraw	79,240
Arang yawng	133,240
Jai Gumhpraw, Jai Jarit	Baht
A-ma-hkam (Insurance)	1,400
Htangdip jahpu	20,390
Telephone	7,520
Shabrai	41,700
Laika sa jahpu	5,430
Hkawm sa jarit	6,950
Jai jarit yawng	83,390
Mari da ai sut arang ni	Baht
Kompyuta (Computer)	37,000
Fax jak	8,550
Saboi, punghkum arung arai	4,300
Mari da sai sut arang jai gumhpraw yawng	49,850
Jai jahpan yawng hpawn	133,240
Jai ngam (Surplus)	.....

Ahkyak madung gaw shang gumhpraw hte jai gumhpraw jahpan rai nga ai. Ngam gumhpraw hpe gaw lawu de na hte maren sawn shapraw la lu ai.

$$[Ngam\ gumhpraw] = [Shang\ gumhpraw\ yawng] - [Jai\ gumhpraw\ yawng]$$

Ngam Gumhpraw

(Surplus)

Shang gumhpraw yawng hpawn gaw jai gumhpraw yawng hpawn hta grau law yang ngam gumhpraw lu na re.

Bungli masing (**program**) langai ngai a matu budget gumhpraw jahpan galaw lajang na rai yang myit shalawm ra ai lam masum nga ai. Dai lam masum gaw—

- ★ Shang gumhpraw(**Income**)—Bungli masing (**program**) gaw kanang na gumhpraw lu la na, hte gumhpraw kade lu la na?
- ★ Jai jarit (**recurrent costs**)—Bungli masing (**program**) gaw shani shagu jai ra ai gumhpraw hte gumhpraw kade ra na?
- ★ Sut arang mari na (**assets purchases**)—Bungli masing (**program**) hta hpa baw arai ni lang na, gumhpraw kade hkrat ang na?

Ndai lam masum hta jai lang ra ai gumhpraw kade ngu ai hpe garai n myit yang, **budget** hte seng nna kaga matsing da ra ai lam ni naw nga ai.

Ntsa Lam Jahpan Nhprang

(Rounding Off)

Budget gumhpraw jahpan hta ka da ai sawn hpan hti hkum ni gaw shang gumhpraw hte jai gumhpraw kade rai na ngu ai hte ni dik sawn la na matu kaja dik htum rai nga ai. Ntsa lam tak sawn ai hte sha kadai chye chyang wa mung 100% tup hkrak n chye lu ai.

Tup Hkrak Re Ai

(Accuracy)

Bungli masing (**program**) langai ngai a matu budget gumhpraw jahpan ka lajang ai shaloi galaw na magam bungli a matu jai lang ra ai gumhpraw yawng hpe n ka shalawm yang, jai jahpan sha nga nna shaw ya na gumhpraw n lu ai lam byin chye ai.

Shang Gumhpraw

(Income)

Bungli masing (**program**) a matu lu la mai ai gumhpraw yawng rai sai kun? Arung arai dut ai kaw na lu la na gumhpraw baht 54,000 gaw shang na myit mada tawn ai gumhpraw rai nga ai.

Kaga kaw na karum gumhpraw *garan* (**grant**) baht 79,240 mung, shang jat na gumhpraw rai nna, shang ai hte jai ai bung hkra gumhpraw karum ai ni kaw na lu la na hpe ka shalawm da ai re.

Anhte a jahpan hta arung arai dut la lu na gumhpraw hte karum gumhpraw *garan* (**grant**) pawng yang yawng hpawn baht 133,240 rai nga ai. Ndai hte hta lai nna kaga gara kaw na mung gumhpraw lu la na n mai myit mada sai majaw shang gumhpraw dai hte yawng hpawn rai sai.

Jai Jarit Ni

Ndai gaw bungli masing (**program**) matut shamu shamawt sa wa na matu shani shagu jai ra ai jarit rai nga ai. Bungli shabrai, shata shabrai, nchyang shabrai (Ga shadawn- hka, myithrap wan, telephone) laika dip jahpu, laika shagun jahpu zawn re ai hta jai ra ai gumhpraw rai nga ai.

Sut Arang Mari Ai

(Assets purchases)

Sut arang ngu ai gaw shata 12 hta jan nna aten galu lang ra ai arung arai ni rai nga ai. Motorcycle ni, rung nta ni, saboi, pung hkum ni zawn re ai arung arai ni re.

Ngam Gumhpraw

(Surplus or Deficit)

Gumhpraw jai nna ngam yang dai bungli masing (**program**) hta ngam gumhpraw (**surplus**) jan ai ngu tsun ai. Bungli masing(**program**) a matu jai ra ai daram gumhpraw n lai yang hka gumhpraw(**deficit**) hka kap ai nga tsun ai. Ya na budget jahpan hta gaw gumhpraw ngam(**surplus**) mung n nga ai, gumhpraw hka(**deficit**) mung n kap ai.

Sut Arang

(assets)

Sut arang ngu ai hpe budget hta lam masum mu lu ai.

Sut Arang A Manu Hpe Sawn Ai

(Estimating the cost of (assets))

Sut arang (**assets**) ni hpe mari jahting ai gaw bungli masing (**program**) a ahkyak dik daw rai nga ai. Hpaga hpung ni(**organizations**) gaw manu kaba ai arung arai lama ma mari na rai yang dut ya ai ni tsun ai manu (**quote**) hpe la nna hkrat ang na gumhpraw hpe sawn chye ma ai.

Arai Manu Laika (Quote) Ngu Ai Hpa Rai Ta?

Arung arai lama ma hpe mari na rai yang arai dut ya na ni tsun ai manu hpe shawng san la chye ma ai. Rai manu laika (**quote**) ngu ai gaw arai dut ya na wa tsun ai arai manu hpe ngu ai re. Arai manu laika hpe garai n hkap la yang maisau pa hta arai manu ka ya shangun u. Anhte lu ai gumhpraw hte dang di lu ai made kaja dik arung arai manu hpe san la ai re. Karum gumhpraw shaw ai hpung ni gaw gumhpraw hkap la ai ni hpe, manu kaba ai arung arai langai mi mari na matu **quote** arai manu amyu 3 shawng hpyi la shangun chye ma ai. Hpaga hpung ni gaw kaja dik ai arung arai hpe lata mari la lu na matu arai manu quote amyu 2 hte 3 hpe shawng tam hpyi la chye ma ai.

Arai manu **quote** hpe la ai akyu langai mi gaw, nang kaga shara hkan na arai manu **quote** ni hkan tam la ai hpe arai dut ya ai wa chye yang shi hku nna kaja htap htuk dik manu shajaw ya chye ai re.

Arai manu **quote** la da ai akyu kaga langai mi gaw arung arai dut ya na masha ni hte shaga jahta ai majaw tinang la mayu ai arung arai gaw kaning re ai arung arai hpan re ai ngu ai hpe hkrak chye la lu ai.

- 1) Arai manu jahpan quote hte seng nna ahkyak ai tara ni gaw- Manu hpa dik arung arai gaw ayan e kaja dik arung arai n rai chye ai. Manu hkyam sa ai arung arai gaw hten loi ai. Manu hpa ai arung arai ni hpe gram ai jahpu gaw grai laja na re. Dai majaw, manu hpa ai arung arai a matu Shata 12 laman jai kau ra ai gumhpraw gaw manu kaba ai arung arai manu hta grau law mat chye nga ai.
- 2) Arai manu laika (**quote**) hta nang chye mayu ai lam hkum hkum tsup tsup rawng n rawng yu yu u.
- 3) Arai hpe gram na jahpu hte kaji kajaw mari bang ra ai arai shajan ni a lam san yu u.
- 4) Arai daw chyen ni aloi sha lu tam galai bang mai n mai.
- 5) Nang mari la ai arung arai gaw nang galaw mayu ai bungli hpe gaja wa galaw ya lu, n galaw ya lu ngu ai hpe atsawm yu yu u.

Tang Da Ai Lam

(Tender)

Arai manu laika **quote** a lam hte seng nna, bawngban ai shaloi, tinang dang jaw ai gumhpraw manu hte kaja dik arung arai hpe lu mari la na matu akyu rawng ai lam tsun sai. **Tender** ngu ai tang da ai shaga laika gaw **quote** (arai manu laika) hte bung ai rai tim masha ni shing n rai hpung ni gaw arai dut na malai lama ma galaw na matu **tender** tang da ai lam galaw ma ai. Amyu mi hku tsun yang, hpung langai ngai **tender** tang da ai lam galaw yang lang ra ai arai dut ya na ni hpe lama ma galaw ya na saw shaga nga ai re.

Mare buga masha uhpung uhpawng ni a matu **tender** tang da ai gaw lam lahkawng hku nna mu lu ai.

Langai ngu na hta, mare buga hpung langai ngai gaw bungli masing (**program**) lam ma galaw na matu gumhpraw lu tawn ai ngu ga. Dai bungli galaw na matu mahkrum madup hkum ai marai langai ngai hpe gumhpraw jaw nna shangun mayu na re.

Asuya ni gaw ndai ladat hpe lang chye nga ma ai rai nna, bungli masing lama ma galaw na matu mahkrum madup hpring ai hpung ni hpe **tender** shaga nhtawm, kaja dik galaw ya lu na uhpung hpe shaga ma ai.

Tender shaga ai uhpung uhpawng ni hpe (**purchasers**) mari ai ni ngu shamyng ma ai. Hpa majaw ta nga yang shanhte gaw bungli galaw ai n-gun hpe mari la mayu ai, rai nga ai. Hpung ni hku nna bungli masing (**program**) shing n rai project lama ma a matu **tender** shaga ai hta bungli lu mayu ai majaw myit lawm ai ni hpe tang da ai ni(**tenderers**) ngu shamyng ai.

Lam lahkawng hta, mare buga masha uhpawng a matu **tender** tang da ai lam ahkyak ai gaw, kalang lang mare buga uhpawng ni nan dai bungli hpe hkap la ai (**tenderers**) tai mayu ai re. Ga shadawn, mare buga langai mi hta bungli n lu ai masha grai nga nga nna, Asuya gaw, hting-ra ni galaw na matu lamu ga hkyen lajang ai bungli hpe shangut mayu ai ngu ga. Asuya hku nna **tender** shaga wa yang, dai mare buga na bungli n lu ai masha ni hpung hpaw la nna bungli hkap la mai ai. Dai majaw, mare buga masha uhpung langai mi gaw (**purchasers**) mari ai ni mung byin chye ai, (**tenderers**) tang da ai ni mung mai byin nga ai.

Bungli masing (**program**) shing n rai project a lam chye mai ai hpe tender specification ngu ai tang da laika sang lang ai hta ka shalawm da ai. Ndai laika hta kaning re ai bungli, hpa baw galaw ra ai, (**tenderer**) tang da ai wa hpa baw shiga jaw ra ai, ngu ai hpe ka da ai.

Tender Tang Da Ai lam Gara Hku Sa Wa Na?

Mari ai wa (**purchaser**) gaw **tender specification** tang da laika hta sang lang ai hpe ka lajang nna (**tenderer**) tang da masha ni hpe ndau laika ni, shakum shi laika ni hta ndau shana nna shaga la ai lam galaw ai.

Myit lawm ai **tender** tang da masha ni gaw mari ai (**purchasers**) ni hpe tender specifications tang da sang lang laika hpyi la ma ai.

(**Tenderers**) tang da masha ni gaw mari ai ni (**purchasers**) ni kaw na **tender specifications** tang da sang lang laika lu la hti jang, laika ka htang ma ai. Shanhte bai ka htang ai laika hpe gaw **tender document** tang da ga shaka laika ngu shamyng nna, dai ga shaka laika hta lawu de na ahkyak lam ni shalawm da nga ai:

- 1) Mari ai wa(**purchaser**) galaw shangun mayu ai bungli hpe tang da wa(**tenderer**) kaning rai galaw na ngu ai,
- 2) Aten jahpan— bungli hpe galoi galaw hpang na, galoi galaw shangut na, bungli a ahkyak ai daw ni hpe gara ten hta kade daram ngut mat wa na, ngu ai.
- 3) Tang da wa(**tenderer**) galaw lai wa yu sai mahkrum madup labau kadun, hte hpa majaw ya na bungli hpe lu la ging ai, ngu ai.
- 4) Tang da wa(**tenderer**) bungli lu mat yang gumhpraw gade jai ra na ngu ai **budget** gumhpraw jahpan.

- 5) Mari ai wa(**purchaser**) mahtai lu la mayu ai kaga lam ni. Ndai kaga lam ni hpe (**tender specification**) tang da sang lang laika hta ka shalawm da nna, dai hpe azin ayang atsawm sha hti ra ai.

Tender Documents (Tang Da Ga Shaka Laika) Ni Hpe Akyu Jashawn Ai Lam

Hpung ni gaw (**tender specifications**) tang da ai matsun hte ga shaka laika ni(**documents**) hta grai sadi let ga si lata ka ra ai. Hpung a tender tang da laika hpe bungli galaw na wa hkap la sai nga yang, dai ga shaka laika **document** hta ka da ai jahpu hku bungli galaw ra na re.

Dai hte maren bungli hpe aten tup hkrak galaw ra na re.

Tsun mayu ai gaw, tender tang da ai laika ka hta ka shut da nna bungli galaw ai daram jahpu n lu hpyi la yang dai bungli gaw asum hte shakre na rai nga ai. Dai hte maren, mari ai wa (**purchaser**) gaw (**tenderer**) tang da bungli hkap la ai wa hpe ten tup hpa baw galaw shangun mayu ai ngu hkrak n ka da yang, kata de na arung arai (**interior equipment**) shing n rai (**services**) nchyang bungli hte sha bungli shakre kau chye ai.

Mari ai ni (**purchasers**) hte galaw ya ai ni (**providers**) gaw (**tender**) tang da ai lam hpe atsawm hkrat galaw ra ai.

Shani Shagu Na Jarit

(recurrent costs)

Ndai jarit gaw bungli masing (**program**) shamu shamawt nga na matu shani shagu jai ra ai shabrai, telephone jahpu, myi hrap wan jahpu, insurance *a-ma-hkam* gumhpraw, hte kaga jai jarit ni rai nga ai.

Shata Shabrai Ni

(Salaries)

Bungli masing (**program**) langai mi a matu galaw na masing yawng hpe ka bang na rai yang, nang lang ra ai shang-jai gumhpraw jahpan budget yawng hpe galaw lajang da ra ai. Hpaga bungli law malawng a matu grai jai kaba ai hkrat ang gumhpraw ni gaw, hpung ni hte mare buga uhpawng hku nna bungli galaw masha ni hpe jaw ai shata shabrai rai nga ai.

Nchyang shap yang shata shabrai jaw ra ai hta n-ga, kaga hkrat ra ai gumhpraw ni naw nga ai majaw, nang htang da ai hta gumhpraw grau jai ra chye ai. Bungli galaw masha ni hpe rung pat ten jaw ai shabrai, machyi ten jaw ai shabrai zawn re ai jaw ra ai gumhpraw ni galoi mung pru wa ai.

Kaga myit shalawm ra ai lam langai mi gaw, bungli masing hpe naw galaw nga yang shabrai rawt wa chye ai lam rai nga ai. Dai hta n ga, bungli galaw masha ni ahkang (**leave**) la mat ai aten laman rai tim, shanhte shabrai jaw nga ra ai re.

Masha kade hpe bungli galaw shangun na, marai langai hpra hpa baw bungli galaw na ngu ai hpe nang myit daw dan ra ai. Shaloi, marai langai hpe shabrai kade hpra jaw na, shajan jaw ra ai gumhpraw gaw kade rai na ngu ai hpe sawn lu na re.

Shabrai Masat Shadang

(Rates of Pay)

Shata shabrai hpe ntsa lam sawn ai shaloi, bungli amyu langai hpra hta hkan nna shabrai kade hpra jaw na ngu ai hpe nang dawdan ra ai.

Mungdan law law hta bungli amyu myu a matu nem dik shabrai kade daram jaw ra ai ngu nna Asuya e masat da ya ai. Shing n rai bungli hpung ni hte bungli masha hpung ni a lapran e shabrai dara jahkrup da ai lam nga chye ai.

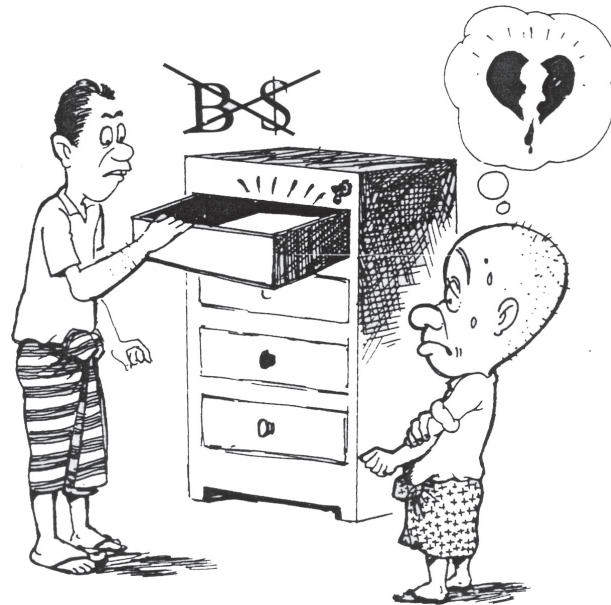
Dai hta jan nna, kaga hkrat ang ai jarit ni gaw tsi tsi jahpu ni, hkring sa shabrai *pyi-sin* gumhpraw zawn re ai n jai n mai, n jaw n mai ai jarit ni naw nga ai.

Ga Shadawn (An Example)

Htangdip bungli masing (**publishing program**) langai mi gaw amu galaw masha marai kru hpe shabrai jaw na matu budget gumhpraw jahpan ka lajang nga ai. Aten kadun ai majaw bungli aten dep shangut lu hkra laika kayat na hte htangdip gawng hta shajin na matu amu galaw masha shap jat nna galaw ra mat ai.

Ndai jan jai ra ai gumhpraw gaw budget gumhpraw jahpan hta n rawng ai majaw, amu galaw masha ni a shabrai hpe rung bungli galaw na jarit kaw na shaw jai ma ai. Dai hku di dat ai majaw, rung bungli hta lang ra ai laika mai sau, telephone hte kaga rung kata na jarit ni budget hta yawm mat ai.

Ndai lam ni hpe nang n myit shalawm yang, na a bungli masing hta gumhpraw mang hkang kaba pru na rai nga ai.

Kaga Shani Shagu Na Jarit Ni

(Other recurrent costs)

Bungli masing hpe ta tut galaw sa wa ai shaloi kaga jai ra ai jarit ni amy myu pru wa na rai nna, lawu de tang madun da ai.

Nang gaw ya galaw nga ai bungli masing (**program**) hte bung ai bungli hta galaw yu sai rai yang jarit gumhpraw kade jai ra na hpe sawn lu na re.

Rai tim, shawng de ndai zawn re ai bungli masing hpe galoi mung n galaw lai wa yu ai rai yang, dai zawn re ai bungli galaw yu sai masha langai ngai hpe san nna, nang ka da ai budget hpe jep yu shangun yang mai na re. Bungli masing (**program**) langai mi hta shani shagu man man jai ra ai jarit (**recurrent costs**) ni gaw lawu de na hte maren rai na re.

- ★ Telehpone
- ★ Myit hprap wan jahpu
- ★ Wan sau (Dat si, Di ze sau)
- ★ Motor car lu yang motor gram jahpu
- ★ Insurance *A-ma-hkam* gumhpraw
- ★ Mai sau hte laika ka ai arai ni (**stationery**)
- ★ Rung gram jarit ni
- ★ Nta, gawk shap jahpu (**rent**)

Dai hta kaga nang myit dum lu ai kaga jai ra ai jarit ni naw nga na re. Yawng hpe ka shalawm u.

Shani Shagu Jai Jarit Hpe Ntasa Lam Gara Hku Sawn Na?

(How to estimate the recurrent costs?)

Na a **budget** gumhpraw jahpan hpe hkrak galaw lajang da lu na matu gaw, hkrat ang na jarit ni hpe mai byin ai made tup hkrak chye sawn ra ai.

Ya galaw na bungli masing zawn re ai bungli masing (**program**) ni hpe shawng de galaw lai wa yu sai rai yang gaw, jai ra ai jarit kade rai ra na ngu ai hpe chye sawn na re.

Bungli masing (**program**) gaw ding yang galaw nga sai rai yang, shawng daw de na **budget** gumhpraw jahpan hpe shata shagu jai ai jahpan hte shingdaw yu mai nga ai.

Maning na (shawng shaning na) **budget** gumhpraw jahpan hpe yu la nna shang-jai gumhpraw hti hkum hpe la ai rai yang, jarit ni shawoi na hte maren naw rai kun? N rai kun? jep jahkrak yu ra na re. Gat rai manu rawt ai hpe mung sawn shalawm ra na rai nga ai.

Hkrat ang na jahpu manu ni hpe nang hkan san ai majaw, **fixed rate** maren sha jaw nga ra ai nta, gawk shap jahpu zawn re ai hpe chye lu nna jarit hpe tup hkrak sawn la lu na rai nga ai. *A-ma-hkam* (**Insurance**) gumhpraw hte seng nna hkrat ang na jahpan laika (**quote**) hpe lu la mai ai.

Rai yang, shata shagu jai ra ai telephone jahpu hpe gara hku tau chye lu na rai ta?

Kaga Jarit Ni

(Other recurrent costs)

Telephone lang jahpu, laika maisau ni, wan sau, hte myi hprap wan jahpu zawn re ai jarit ni gaw tau sawn na grau yak nga ai.

Nang hku nna, ya galaw na bungli masing (**program**) hte bung ai bungli hpe shawng de garai n galaw yu ai rai yang, hkrat ang na jarit hpe jaw hkra sawn na n loi na re.

Kaja dik gaw, mahkrum madup lu sai masha langai ngai hpe san nna hpaji hpyi ai lam galaw u. Nang hpe jahpan hti hkum tup hkrak lu galaw lajang na matu kadai mung n myit mada na re, rai tim, hkrak ai gumhpraw jahpan hti hkum hpe lu ka hkra shakut u.

Bungli masing hta katsi kahtet a matu myi hprap wan n-gun hpe jai lang ra ai rai yang, myi hprap wan jahpu hpe hkrak tau sawn ka na n loi ai.

Nang shawng de galaw lai wa yu sai bungli masing ni hta na mahkrum madup hpe jai lang akyu jashawn nna rai rai, shing n rai, **air-con** dut ai ni hpe san nna rai rai, hpaji jaw masha hpe san nna rai rai galaw ra na re.

Masing Tang Ai Lam

(Submissions/Proposals)

Submission (masing tang ai) ngu ai gaw gumhpraw shaw karum ai hpung de gumhpraw hpyi shawn ai shaloi tang dan ai bungli masing gashaka laika **documents** ni rai nga ai.

Gumhpraw shaw karum ai funding body hpung ni bungli masing kaw na lu la ra ai ga shaka laika ni hta na langai mi gaw budget gumhpraw jahpan rai nga ai. Masing tang ai lam garai n galaw yang kaga gumhpraw shaw karum ai hpung ni a datkasa lit hkam ni hte hkum shaga u.

Shanhte ya yang jaw ya lu ai *garan* gumhpraw(**grant**) lu n lu hte shanhte gumhpraw shaw madi karum nga ai bungli masing (**program**) ni a lam san yu u.

Gumhpraw shaw karum ai hpung hpe kaning re ai shiga shagun ya ra na kun? san yu u. Shanhte kaw, ka bang na laika hkrang (**Form**)nga chye ai. Marai langai ngai kaw na gumhpraw lu la mayu yang shi ra ai laika hkrang ni hpe galaw ai gaw kaja nga ai.

Bungli masing (**program**) a matu galaw ai **budget** gumhpraw jahpan gaw azin ayang tup hkrak rai ra ai hpe dum u. Gara **budget** gumhpraw jahpan gaw hpa bungli hte seng ai lam gumhpraw shaw karum ai hpung hpe chye shangun lu ai budget ga baw ka shalawm ra ai. **Budget** gumhpraw jahpan hta bungli galaw ai aten ladaw mung lawm ra ai.

Gumhpraw shaw karum ai hpung ni gaw nang mari jahting ai sut arang(**assets**) ni, bungli galaw masha shap ai jahpu hte kaga ahkyak jai ai jarit kaba ni hpe hpa majaw dai daram jai ra ai ngu sang lang shangun na rai ma ai.

Budget gumhpraw jahpan hta tsun lai wa sai lam masum lawm ra ai. Dai lam kaba masum gaw—

- ★ **Income** (shang gumhpraw)—Bungli masing langai mi a matu shara shagu na lu la na gumhpraw yawng hte kanang na lu na ngu ai re.
- ★ **Recurrent costs** (ayan na jai jarit)—shani shagu hte ayan e jai ra ai jarit gumhpraw hte, gara kaw kade jai na ngu ai re.
- ★ **Asset purchases** (sut arang mari ai)—Sut arang arung arai jahpan hte gara hta gaw kade jai ai ngu ai re. **Budget** gumhpraw jahpan hpe garai n tang yang, mari na arai manu (**quote**) laika kade lu da sai kun? jep yu u. Gara sut arang arung arai hpe gaw hpa majaw mari ra ai, ngu ai hpe hkrak jep yu u.

Summary

(Ga Shagyin)

Ndai gabaw gaw **budget** gumhpraw jahpan galaw lajang yang gara lahkam ni htawt ra nna, kaning re ai shiga ni lu la ra ai ngu ai hpe ka da ai. Nang mu lu sai hte maren budget gumhpraw jahpan gaw, grai shuk nna, grai ahkyak ai ga shaka laika **document** rai nga ai. Budget gaw kata lam azin ayang hte tup hkrak rai ra ai. **Budget** gumhpraw jahpan ka shut yang grai sum machyi ai lam ni byin shangun lu ai.

Bungli masing (**program**) langai ngai a matu **budget** gumhpraw jahpan galaw lajang na rai yang, sut arang (**assets**), jai jahpan (**expenses**), hte ayan na jarit (**recurrent costs**) ni hpe ka shalawm yang sha na a gumhpraw jahpan hti hkum ni jaw hkrak na rai nga ai.

Gumhpraw shaw karum ai hpung ni n hkaw madi shadaw yang karum gumhpraw hpe nang n mai lu la ai majaw, gumhpraw karum ai hpung ni hpyi ai shiga ni hpe bang shalawm na hkum malap.

Karum gumhpraw hpyi shawn ai lam

Ga Hpaw

Ndai ga baw kadun gaw bungli masing (**program**) langai mi galaw na matu jai ra ai karum gumhpraw hpe hpyi shawn yang htap hte htap galaw sa wa na lahkam ni a lam shaleng da ai re. Gumhpraw shaw karum ai hpung de nang hpyi shawn ai laika submission gaw nang dang lu ai made sang lang dik, asan sha chye na loi na ahkyak dik re. Karum gumhpraw hpyi shawn ai laika hpe hpaga bungli laika hte bung hkra htap htuk dik ka u. Na a hpyi shawn laika hpe asan sha rai nna hti loi na hku ka u. Mai byin yang ta dip jak hte dip u. Karum gumhpraw hpyi ai laika gaw atsawm ka jahtuk da nna, nang hpyi shawn ai hpe asan sha chye na loi na hku ka ra ai.

Karum Gumhpraw Hpyi Shawn Ai Lahkam Ni

(Process for Appying for Funds)

Karum gumhpraw hpyi shawn yang lawu de ka madun da ai lam ni hpe myit shalawm ra ai.

Bungli Masing Galaw Ra ai Lam Hpe Hpa Majaw Ra Ai Ngu Sang Lang Nna, Htap Htuk Ai Bungli Masing (program) Hpe Madi Madun U

(Justifying the need and identifying a suitable (program))

Justification ngu ai bungli masing hpa majaw galaw ra ai lam sang lang ai daw hta mare buga masha uhpawng hta ra nga ai lam shing n rai bungli masing (**program**) ndai hku nna shatup ya lu na ra nga ai lam ni hpe ka da ai. Dai sang lang ai daw hta bungli masing (**program**) hpe hpa majaw galaw ra ai ngu nna ka da ai. Ndai daw hta gaw mare buga masha uhpawng na lu hta shingyin la ai shiga ni lawm nga nna, dai shiga ni hpe jep jen ra ai.

Galaw ra ai bungli hte ra ai hpe shatup ya na (**program**) bungli masing hpa baw re ai lam ka madi madun lu ngut jang bungli masing jahpan nhprang ga hkrang kadun (**a brief outline of the program**) hpe ka jahkrat ra ai.

Dai jahpan nhprang ga hkrang **outline** gaw galaw na bungli hpe hpa majaw galaw ra ai ngu madi madun ai htap htuk ai shingdu shiga jaw lu ra ai.

Ndai kaw madun da ai ga hkrang gaw mare myit shing-ran buga langai mi a matu hkam kaja lam hte seng ai dum nta arung arai (tsi gawk) gaw gap ai bungli masing (**program**) a jahpan nhprang ga hkrang rai nga ai.

Buga a mying: Myit Shing-ran Buga

Bungli masing a mying: Kahtawng tsi gawk gap na bungli masing (**program**).

Bungli masing (program) a ga hkrang:—

Myit Shing-ran kahtawng hta ma kaji si ai madang tsaw ai (18%). Ma kaji latsa hta na sumshi a kanu kawa ni gaw tsi mawan hpaji, hkam kaja lam sharin hkam la lu ma ai. Byin masa hta galaw ra ai bungli masing hpe jep sang lang ai jahpan hta, buga na ma kanu kawa nkau mi hkam kaja lam tsi mawan arung arai lu la ra ai hpe madun dan nga ai. Buga jahpan hpe yu yang buga gawknu hta hkam kaja lam hpaji sharin hkam la lu sai ma kanu kawa 84% gaw, hkam kaja lam tsi mawan arung arai lu mari la na matu 40km (deng 20) daram tsan ai de sa tam mari la ra ai lam chye lu ai. Mare masha ni law malawng hkam sha ai gaw hkali ana (42%) rai nna, kan hkyeng ana (38%) rai nga ai.

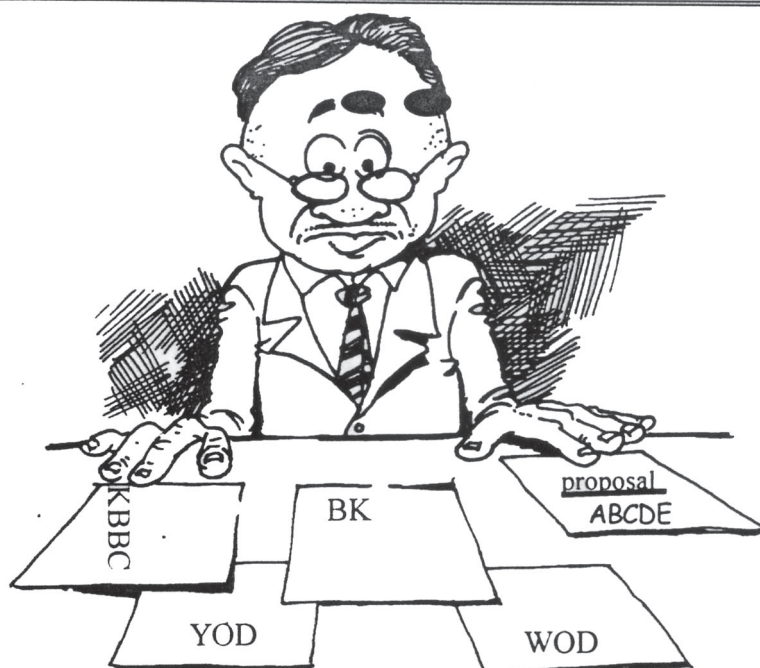
Myit Shing-ran kahtawng masha ni gaw shanhte a buga na masha ni a matu shawa tsi gawk langai mi gaw gap ai bungli masing hpe galaw mayu nga ma ai.

Lahta de na kanan hta ginra masa hte htap htuk ai jahpan hpe tang madun da ai hpe mu lu ai. Ndai jahpan ni gaw, ma kaji ni si ai tsa lam shadang, hkam kaja hpaji hpe sharin hkam la ai ma kanu kawa ni a tsa lam shadang(%) ni hpe madun dan nga ai.

Ndai hpe yu yang, mare buga masha ni aloi ali du dep lu ai shawa tsi gawk langai mi hkyak hkyak ra sai hpe madun dan nga ai.

Mare kahtawng masha ni hta grau byin hkrum ai machyi ana ni hte, hkam kaja lam a matu tsi mawan lu la hkra kade tsan tsan hkawm sa ra ai hpe mung tang shalawm da nga ai.

Ndai bungli masing ga hkrang (**outline of the program**) hta kadai hpe shading nna bungli masing galaw na ngu ai hpe madi madun da nga ai. Dai ga shadawn kanan hta, Myit Shing-ran buga na ma kanu kawa ni a matu shading nna bungli masing galaw na lam tsun da ai.

Karum Gumhpraw Lu La Na Matu Dep Ra Ai Madang

(Eligibility for funding)

Gumhpraw shaw karum ai hpung ni yawng gaw kaning re ai bungli masing ni a matu gumhpraw jaw ya lu ai ngu ai ga hkrang masa matsun lu ma ai.

Nang galaw na bungli masing gaw, dai karum gumhpraw shaw ai hpung a tara hte bung pre ai lam na a gumhpraw hpyi shawn laika hta shiga hkum hkum tsup tsup ka bang ra ai.

Dai hku nlu tang madun yang gaw, na a bungli masing kade kaja ti mung, karum gumhpraw hpe nang lu la na n rai.

Gumhpraw shaw karum ai hpung hpe shanhte a matsun tara hte seng ai shiga ni san la u. Nang hpe shagun ya lu ai dip da chyalu shiga laika ni shanhte kaw nga na re.

Byin mai yang gaw, gumhpraw shaw karum ai hpung hte ading tawk hkum shaga u.

Budget Gumhpraw Jahpan Azin Ayang Tup Hkrak Ka Lajang Ai Lam

(Preparing a Detailed and Accurate Budget)

Karum gumhpraw hpyi shawn ai laika hta kapyawn shalawm na **budget** gumhpraw jahpan kata lam azin ayang ka lajang na matu lawu de na lam ni galaw ra ai.—

- Nang madi madun da ai galaw na matu ra nga ai bungli hta jai ra ai gumhpraw jahpan hpe hpa majaw jai ra ai ngu ai dan leng ra ai.
- Gumhpraw jahpan tup hkrak ka lajang ra ai.

- Gumhpraw shaw karum ai hpung ni a matsun masa hta hkan nna, submission tang dan laika ka lajang da ra ai.

Tup hkrak re ai tak sawn gumhpraw jahpan nhprang (**Accurate Financial Estimate**)

Gumhpraw jahpan tup hkrak ka lajang ai lam hte seng nna tsawm ra tsun jahta saga ai.

Na a **budget** gumhpraw jahpan gaw nang dang di lu ai made tup hkrak dik rai hkra galaw u. Ndai hku galaw ai gaw, nang hku nna gumhpraw gara kaw na shang wa na hte dai gumhpraw ni hpe gara kaw hpa baw a matu jai na ngu ai hpe atsawm myit yu sai lam madun dan nga ai.

Karum Gumhpraw Hpyi Shawn Laika Hpe Hkap La Ya Hkra Galaw Ai Ladat

(Strategies for Getting the Funding Application Approved)

Na a bungli masing (**program**) a matu karum gumhpraw hpyi shawn ai hpe hkap la shagrin ya shangun mayu yang, na a mare buga hta nang galaw na bungli masing ra ahkyak ai lam hpe gumhpraw shaw karum ai ni chye na hkap la hkra nang shakut ra ai.

Na a bungli masing hpe hkap la shagrin ya na matu nang galaw na bungli masing (**program**) gaw gumhpraw shaw karum ai ni masat da ai madang shadawn jit-na yawng hpe dep ra ai.

Ndai hku di lu na matu gaw nang tang ai karum gumhpraw hpyi shawn laika hpe asan sha chye galaw lajang ra ai. Nang galaw ra ai gaw—

- ★ Bungli masing (**program**) dai gaw mare buga kata hta teng sha ra ahkyak ai lam madun dan ra ai.
- ★ Bungli masing a matu teng sha shang na, jai na gumhpraw jahpan nhprang hpe tup hkrak galaw ra ai. (**accurate costed budget**)
- ★ Hpyi shawn laika hta bungli masing a aten ladaw hkrang hpe ka shalawm ra ai,
- ★ Karum gumhpraw hpyi shawn ai lahkam ni hta bungli masing (**program**) a matu ra ai kata lam azin ayang malawm hhpe chye tawn u.
- ★ Bungli masing(**program**) hte karum gumhpraw hpyi shawn ai laika gaw gumhpraw shaw karum na ni a shadawn jit-na hpe dep ra ai chye da u.

Na a karum gumhpraw hpyi shawn laika hpe hkap hti ai wa gaw lawu de na lam ni chye na u ga:—

- ★ Kadai wa karum gumhpraw hpyi shawn nga ai: Ga shadawn-Matut mahkai na masha a mying, hkringdat, hpung, telephone, *kye-nan*(**telegram**)hte e-mail shalawm u.
- ★ Bungli masing gaw hpabaw a matu rai ta? Yaw shada ai lam kadun hku hte gara shara kaw bungli masing hpe galaw na?
- ★ Ndai bungli masing gaw buga masha uhpung a matu hpa majaw ra ahkyak ai.
- ★ Ndai bungli masing gaw buga shawa masha ni a matu hpa baw galaw karum ya lu na?
- ★ Hkum tsup, teng man ai **budget** gumhpraw jahpan azin ayang ka lajang shalawm u.

Karum Gumhpraw Hpyi Shawn Laika Hpe Hkap La Shagrin Ya Na Matu Galaw Ai Kaga Ladat Ni:

(Other Strategies for getting a funding application approved)

Na a bungli masing a matu karum gumhpraw lu la na gaw myit da ai nau n loi na re.

Nang galaw mayu ai bungli masing gaw mare buga masha ni a matu gaja wa ra ahkyak sai ngu nna nang myit nawn tim, kaga masha ni gaw kaga ningmu hku mu mada nna shanhte myit da ai lam ni gaw nang myit da ai lam hta grau kaja ai ngu myit la na re.

Hkrak nga yang, nang myit da ai bungli masing (**program**) a matu karum gumhpraw hpe nang lu la mayu na rai nga ai majaw, na a karum gumhpraw hpyi shawn laika hpe hkap la shagrin ya hkra nang gaw kaga lam gara hku galaw lu na kun?

Na a bungli masing hpe buga shawa masha ni madi shadaw ai lam lu mai ai made lu la hkra galaw ra na re. Ndai hku di yang shalawm ra na lam ni gaw:—

- ★ Mare agyi hte na a mare ninghtawn up ai du hte hkrum shaga nna nang myit da ai bungli masing (**program**) gaw buga shawa masha ni a matu mai kaja ai lam re ai hpe shanhte chye na hkap la hkra tsun dan u.
- ★ Mare buga na hkungga ging ai myitsu salang ni hpe madi shadaw ai salang tai na matu amyng jahpan laika langai ka u. Dai myitsu ni a mying jahpan hpe mu ai karum gumhpraw shaw na ni gaw, bungli masing matut galaw sa wa na ging dan ai lam mu chye wa na re.
- ★ Buga na hpaga yumga galaw sha ai sut madu ni hku nna ndai bungli masing hpe myit lawm madi shadaw wa hkra shakut u.
- ★ Mungdan law law hta *media* shiga shapoi dap ni hpe tinang a bungli masing lam tsun dan nna laika ka, shing n rai radio, hkan shabra shangun mai ai.

- ★ Mungdan law law hta T.V shiga shapoi dap hku nna, dai ten, dai buga hta byin nga ai shiga, bungli masing ni a lam shapoi ya mai ai.

Ga Shagyin

(Summary)

Ndai ga baw gaw, karum gumhpraw hpyi shawn yang, hpa baw galaw ra ai, ngu ai hte karum gumhpraw hpe lu la na matu awng dang dik ahkaw ahkang hpe *garan* (**grant**) hku lu la mai ai lam myit yu shangun nga ai.

Bungli lama ma a matu karum gumhpraw hpyi shawn laika tang mayu yang, karum gumhpraw shaw ya na hpung hpyi ai shiga yawng tang madun lu hkra shakut u.

